

Mirosław Kowalski¹, Łukasz Albański²

¹ Uniwersytet Zielonogórski

m.Kowalski@ipp.uz.zgora.pl; <https://orcid.org/0000-0003-2960-8258>

² Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

lukasz.albanski@uken.krakow.pl; <https://orcid.org/0000-0001-5819-1557>

Ludność rdzenna w kanadyjskim systemie sprawiedliwości: dylemat uznania

Abstrakt: Artykuł podejmuje kwestie nadreprezentacji ludności rdzennej w statystykach postępowań sądowych w sprawach karnych w kontekście przeszłych polityk kolonialnych, których skutki wciąż są przedmiotem przeżywanej traumy u jej przedstawicieli. Skupia się na roli uznania w odniesieniu do zbiorowej reprezentacji i doświadczenia ludności rdzennej z wymiarem sprawiedliwości jako sprawcami przestępstw. Omawia niektóre zmiany i wyzwania związane z uznaniem kategorii rdzenności w postępowaniach karnych. Autorzy stwierdzają, że mimo politycznej retoryki potępienia zaszłości kolonializmu i uznania krzywd wyrządzonych w jego ramach ludności rdzennej, istnieje pewien dylemat uznania w przypadku zapadających wyroków. Wzajemne oddziaływanie potępienia sprawców przestępstw, przy jednoczesnym uznaniu ludności rdzennej jako ofiar kolonializmu, pełni kluczową rolę w tworzeniu dylematu uznania. Nawet jeśli kategoria pochodzenia rdzennego jest brana pod uwagę w celu złagodzenia wyroku, jak w przypadku sprawczyń przestępstw, jej konstrukcja jest uproszczona, bez niezbędnych odniesień do istniejących nierówności strukturalnych i przeżywanej międzypokoleniowej traumy kolonializmu. Celem artykułu jest rozpatrzenie doświadczenia ludności rdzennej z wymiarem sprawiedliwości w szerszym kontekście, co umożliwi lepsze zrozumienie roli dylematu uznania w świetle nadreprezentacji ludności rdzennej w statystykach karnych.

Słowa kluczowe: ludność rdzenna, nadreprezentacja, system wymiaru sprawiedliwości, Kanada, kolonializm, dylemat uznania.

Nadreprezentacja osób o pochodzeniu rdzennym w zakładach karnych jest przedmiotem ożywionej dyskusji w Kanadzie. Ludność rdzenna stanowi około 3% populacji, podczas gdy odsetek osób o pochodzeniu rdzennym wśród skazanych prawomocnym wyrokiem za przestępstwo wynosi dla mężczyzn 28%, kobiet 43% i ludzi młodych 46% (Clark, 2019). Badacze nie mają wątpliwości, że zjawisko nadreprezentacji ludności rdzennej w statystykach karnych jest konsekwencją długofalowych procesów ekskluzji społecznej i wymaga podjęcia zdecydowanych działań ze strony władz kanadyjskich. Pojawiają się jednak między nimi różnice w wyjaśnieniach przyczyn tej ekskluzji, a także oceny poszczególnych jej wymiarów (Palmater, 2018; Arbel, 2019; Chartrand, 2019; McGuire, Murdoch, 2022; Tetrault, 2023). Jedną z najczęściej wymienianych przyczyn jest efekt zbiorowej traumy, będącej następstwem wyniszczającej i bezwzględnej polityki kolonizacyjnej władz kanadyjskich względem przedstawicieli ludności rdzennej. W wyniku jej prowadzenia nastąpił rozpad więzi rodzinnych i wspólnotowych, przyczyniając się do wzrostu liczby zaburzeń psychicznych, uzależnień i przypadków przemocy wśród ludności rdzennej, a w konsekwencji do nadreprezentacji osób rdzennych w statystykach karnych. Wysoki poziom wskaźników ubóstwa i bezrobocia wśród ludności rdzennej są wymieniane jako czynniki powodujące utrzymywanie się wysokiej liczby przestępstw, w tym recydywy wielokrotnej. Jednocześnie niekorzystny obraz ludności rdzennej w statystykach może mieć odzwierciedlenie w percepcji osób oskarżonych i zaważyć na wyrokach sądowych (Murti, 2023).

W rekomendacjach Kanadyjskiej Komisji Prawdy i Pojednania (Truth and Reconciliation Commission of Canada) z 2015 roku znalazło się wezwanie do zobowiązania władz kanadyjskich, aby przeciwdziałać zjawisku nadreprezentacji osób rdzennych w zakładach karnych. Poczyniono wiele działań na rzecz poprawy sytuacji ludności rdzennej w wymiarze sprawiedliwości przez wprowadzenie zasad sprawiedliwości naprawczej i alternatywnych sposobów odpowiedzialności karnej dla sprawców innych niż kara pozbawienia wolności oraz stworzenie wrażliwych kulturowo programów readaptacji dla osób skazanych na karę pozbawienia wolności. Pomimo ich implementacji, działania te nie przyniosły znaczącej poprawy w statystykach karnych, co skłoniło część badaczy do przyjrzenia się wyrokom zapadającym w sprawach karnych (Murti, 2023). Istnieje wiele prac dokumentujących niebezpieczeństwo marginalizacji ludności rdzennej w wymiarze sprawiedliwości, wskazujących na trudności w uznaniu specyfiki kulturowej mniejszości w procesie sądowym (Anthony, 2013; Kaiser-Derrick, 2019). Według większości badaczy podstawową barierą jest osadzenie orzecznictwa w logice ściśle określonych i niezmiennych zasad oraz oceny ryzyka opartej na statystykach. Dla porównania z tradycyjnymi sposobami orzekania w społecznościach rdzennych, zarówno rozstrzygnięcie sprawy, jak i sentencja wyroku wraz z jego uzasadnieniem wydają się zbyt bezosobowe i abstrakcyjne, a przez to niezrozumiałe i odbierane jako

niesprawiedliwe względem oskarżonego i zbiorowości, do której przynależy (Milward, 2012; Borrows, 2017). Należy także pamiętać o historycznym kontekście doznanych krzywd ludności rdzennej ze strony instytucji prawnych, kiedy abstrakcyjne i niesprawiedliwe dla nich wyroki były podstawą odbierania im ziemi, rozbijania rodzin i pozbawiania praw rodzicielskich (Friedland, 2012). Dodatkowo, biorąc pod uwagę ocenę ryzyka, trzeba zauważyć, że społeczności rdzenne są postrzegane (z wykorzystaniem statystyk) jako typowe grupy podwyższonego ryzyka ze względu na wysoki poziom występowania w nich przemocy, nadużywania substancji psychoaktywnych i innych zachowań dysfunkcyjnych (Wilk i in., 2017). Dla niektórych badaczy wydaje się jednak uzasadnione wskazanie, że wiele z negatywnych zjawisk występujących w społecznościach rdzennych to skutki kolonialnych polityk i praktyk, które zniszczyły wcześniejszy porządek społeczny. Dlatego apelują oni o zwiększenie poziomu wrażliwości i rozeznania sądów w kwestii wpływu efektu traumy międzypokoleniowej w rodzinach rdzennych, a także możliwie najszerszego zakresu stosowania zasad sprawiedliwości naprawczej. Do celowo pojawia się postulat inkorporacji tradycji sądów rdzennych do procesu orzekania w sprawach dotyczących jej przedstawicieli. Postulat ten, mimo swojego wydźwięku jako naprawa krzywd popełnionych ludności rdzennej i możliwość dekolonizacji procesu karnego, wiąże się z dość poważnymi trudnościami w jego implementacji do kanadyjskiego wymiaru sprawiedliwości i praktycznego zastosowania podczas procesu sądowego.

Nadreprezentacja osób o pochodzeniu rdzennym w zakładach karnych

Według danych spisowych z 2021 roku populacja rdzennych mieszkańców Kanady liczyła 1 807 250 osób, co stanowiło 5% całkowitej populacji Kanady. W latach 2020–2021 wartość wskaźnika osób osadzonych w więzieniach dla ludności rdzennej była jedną z najwyższych na tle populacji generalnej (podczas gdy dla ludności rdzennej na 10 tys. mieszkańców przypadało 42 osadzonych, dla ludności nierdzennej 4) (Robinson i in., 2023). W więzieniach przebywało prawie dziewięć razy więcej skazanych pochodzenia rdzennego niż pozostałych osób.

Wśród skazanych dominowały osoby w wieku 18–34 lata. Około 8% mężczyzn pochodzenia rdzennego w wieku 25–34 lat odbyło karę pozbawienia wolności. Dla porównania, tylko 1% mężczyzn nierdzennych w tej samej grupie wiekowej doświadczył w tym okresie pozbawienia wolności. Kobiety pochodzenia rdzennego w wieku 25–34 lat przebywały w więzieniach znacznie częściej niż młode kobiety nierdzenne (2,3% do 0,2%) (Robinson i in., 2023).

Kobiety o pochodzeniu rdzennym były wymieniane wśród grup szczególnie narażonych na brutalne przestępstwa. Według badania z 2018 roku dotyczącego bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej i prywatnej, ponad sześć na dziesięć

(63%) rdzennych kobiet doświadczyło w ciągu swojego życia przemocy fizycznej lub seksualnej ze strony partnera lub innej bliskiej osoby (Perreault, 2022). Wiele badań wykazało, że dyskryminacja rdzennych kobiet jest jednym z kluczowych czynników ryzyka wiktyimizacji wtórnej (Kaiser-Derrick, 2019; Murdocca, 2020; McGuire, Murdoch 2022). Jednocześnie te same badania podkreślają brak dostępu kobiet ze społeczności rdzennych do wyspecjalizowanych usług wsparcia i ochrony przed przemocą ze strony najbliższych.

Kolonializm, efekt traumy międzypokoleniowej a reguła Gladue

Choć kolonializm został oficjalnie potępiony przez władze kanadyjskie, a jego wpływ na zniszczenie kultur ludności rdzennej jest powszechnie uznany w Kanadzie jako bezdyskusyjny, niektórzy badacze twierdzą, że jego negatywny efekt na ludność rdzenną jest rzadko brany pod uwagę przez sąd jako okoliczności towarzyszące oskarżonemu (Kaiser-Derrick, 2019; Murti, 2023). Nadużywanie substancji psychoaktywnych, skłonność do przemocy lub problemy psychiczne oskarżonego są częściej rozpatrywane z perspektywy psychopatologii jednostki niż przez odniesienie do zjawiska traumy międzypokoleniowej, wywołanej doświadczeniem zbiorowym i indywidualnym kolonializmu.

Badacze wywodzący się z ludności rdzennej uważają, że kolonializm zaatakował rdzeń ich społeczeństw przez dążenie do unicestwienia ich dziedzictwa w wymiarze materialnym, symbolicznym i duchowym (Wolfe, 2006). Polityka kolonialna przyczyniła się do utraty ziemi, profanacji miejsc kultu oraz załamania się systemu relacji wewnątrzspołecznościowych i wewnątrzrodzinnych. Drastyczna zmiana sposobów życia, będąca konsekwencją odebrania społecznościom rdzennych praw do ich ziemi, była następstwem problemów społeczno-ekonomicznych, które, jak stwierdził jeden z rdzennych badaczy, narażała ludność rdzenną na „korozyjną łaskę państwa opiekuńczego” (LaPrairie, 1989, s. 85). LaPrairie zasugerował, że poczucie sprawstwa i własnej wartości w grupach rdzennych zostało odebrane im wraz z utratą ziemi i dotychczasowych sposobów życia, a wczesne programy socjalne nie były dostosowane do realiów kulturowych i społecznych ludności rdzennej, i w rezultacie pogłębiły problemy społeczne, uzależniając klientów pomocy społecznej od materialnego wsparcia.

Złowrogie dziedzictwo kolonializmu w Kanadzie jest znane opinii publicznej przede wszystkim za sprawą systemu szkół z internatem dla dzieci rdzennych. Społeczności rdzenne zostały nie tylko wykorzenione kulturowo i usunięte z ziemi swoich przodków, ale wiele rdzennych dzieci odebrano rodzicom, a następnie umieszczono w szkołach z internatem. Dzieci zostały pozbawione kontaktów ze swoimi rodzicami i społecznością, a będąc w sytuacji izolacji społecznej, zostały narażone na przemoc fizyczną i seksualną (Wilk i in., 2017). Nieludzkie warunki panujące w placówkach doprowadziły do niedożywienia uczniów i licznych chorób.

Hoffart i Jones (2018, s. 27) zdefiniowali traumę międzypokoleniową jako następstwo traumy zapisanej w doświadczeniu osób rdzennych przebywających w dzieciństwie w szkołach z internatem, a przenoszonej na kolejne pokolenia ludności rdzennej poprzez relacje wewnątrzrodzinne. Istnieją badania, które wskazują na zależności między doświadczeniem traumy szkół z internatem w dzieciństwie a międzypokoleniowym występowaniem przypadków przemocy domowej, problemów psychicznych i nadużywania substancji psychoaktywnych (Bombay i in., 2014; Wilk i in., 2017). Jak stwierdziła Morissette (1994, s. 385) na podstawie własnych badań, dzieci mieszkające z rodzicami, którzy doświadczyli szkoły z internatem, były same narażone na brak poczucia bezpieczeństwa, relacji z rodzicem i więzi ze swoją społecznością, gdyż ze względu na zły stan zdrowia psychicznego rodzica, używki i przemoc występującą w gospodarstwie domowym, trafiały do pieczy zastępczej w środowisku, które ani nie wspierało rdzennego stylu życia, ani nie budowało pozytywnej relacji identyfikacji tożsamościowej dziecka. Pozbawieni w dzieciństwie miłości rodziców i wzorców do naśladowania, teraz będący sami rodzicami, mieli problemy z wychowaniem własnych dzieci. Cykl przemocy, który zapoczątkowały szkoły z internatem, dotknął kolejne pokolenia dysfunkcyjnymi relacjami wewnątrzrodzinnymi (Kaiser-Derrick, 2019, s. 12).

Udokumentowany efekt traumy międzypokoleniowej stał się ważnym argumentem dla przedstawicieli ludności rdzennej, aby domagać się zmiany odbioru kolonializmu i oceny jego wpływu na ludność rdzenną, z perspektywy historycznej jako zła, które dotknęło ludność rdzenną w przeszłości, na teraźniejsze skutki oddziaływania następstw kolonializmu na społeczności rdzenne. Kolonializm bowiem nie tylko miał na celu marginalizację ludności rdzennej w danym okresie, ale przyczynił się do ograniczenia jej samostanowienia, stłumił rozwój kultury i przyczynił się do zniszczenia więzi wewnątrzrodzinnych i wspólnotowych.

Jednak wpływ kolonializmu na problem nadreprezentacji przestępców o pochodzeniu rdzennym w więzieniach jest brany pod uwagę bardziej w sferze symbolicznej niż wykorzystany w zapadających wyrokach (Murti, 2023). Punktem zwrotnym w prawie kanadyjskim było wprowadzenie ustawy C-41 w 1996 roku, która miała przeciwdziałać nadmiernemu stosowaniu kary pozbawienia wolności przez sądy na rzecz innych alternatywnych rozwiązań, zwracając szczególną uwagę na społeczne i kulturowe okoliczności w przypadku oskarżonych osób o pochodzeniu rdzennym. W 1999 roku Sąd Najwyższy Kanady rozpatrując sprawę Jamie Gladue potwierdził stan prawny, w którym pochodzenie rdzenne oskarżonej nakazuje sędziemu wzięcie go pod uwagę przy rozpatrywaniu sprawy. Wyrok Sądu Najwyższego przyczynił się do ustanowienia specjalnych sądów, tzw. Gladue Courts, w których uwzględnia się pochodzenie rdzenne oskarżonego przy stosowaniu zasad sprawiedliwości naprawczej, tzn. zadośćuczynienia za popełniony czyn i trwałej zmiany w zachowaniu skazanego. Jednocześnie wszystkie sądy zostały zobowiązane do przestrzegania zasady, według której każda powołująca się na swoje rdzenne pochodzenie osoba (mająca udokumentowane pochodzenie rdzenne)

zostaje objęta regułą Gladue. Wyspecjalizowane sądy i reguła Gladue, mimo swojej wyjątkowości w kanadyjskim wymiarze sprawiedliwości, nie zatrzymały trendu rosnącej liczby osób pochodzenia rdzennego odbywających karę pozbawienia wolności (Murti, 2023, s. 24–25).

Dylemat uznania rdzenności: między kryminalizacją a wiktymizacją

Kanadyjskie sądy są zobowiązane do stosowania reguły Gladue we wszystkich sprawach z udziałem osób identyfikujących się jako osoby o pochodzeniu rdzennym i mogących udokumentować swoje pochodzenie. Zbierane są wówczas dokumenty i informacje poświadczające pochodzenie oskarżonego, a także dane na temat społeczności rdzennej, z której się wywodzi. Jednakże sąd zachowuje prawo do nieuznania identyfikacji rdzennej oskarżonego, jeżeli nie spełnia on kryteriów sądowych poświadczania tożsamości rdzennej lub jeżeli sąd uzna, że inne zasady wymierzania kary (np. ze względu na powagę przestępstwa lub recydywę wielokrotną) mają zastosowanie w tym przypadku. Istotnym aspektem orzekania w sprawach dotyczących oskarżonych o pochodzeniu rdzennym jest ustalenie w jakim stopniu okoliczności powiązane z ich pochodzeniem mogą mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy i uzasadnienia wyroku. Należy zatem zauważyć, że samo rozumienie i interpretacja pojęcia rdzenności jest oparte na elementach prawa zwyczajowego, tzn. dotychczasowej praktyki postępowania w określonej sytuacji oraz przekonaniu o normach regulujących określone i charakterystyczne sposoby zachowania dla danej społeczności rdzennej.

Okoliczności powiązane z pochodzeniem rdzennym są indywidualnie konstruowane i brane pod uwagę w zależności od miejsca zamieszkania oskarżonego i stopnia jego kontaktu ze społecznością rdzenną (Anthony, 2013, s. 2–3). W słynnej sprawie Gladue sąd pierwszej instancji nie wziął pod uwagę pochodzenia rdzennego oskarżonej, gdyż mieszkała ona w mieście. Wciąż, mimo że zamieszkiwanie w rezerwacie nie jest warunkiem koniecznym identyfikacji etnicznej w ramach reguły Gladue, badacze zauważyli, że kryterium zamieszkiwania i kontaktu ze społecznością odgrywa kluczową rolę w konstruowaniu tła społeczno-kulturowego oskarżonego. Przyczynia się ono także do stereotypizacji oskarżonych według schematu, w którym następuje podział na tych żyjących na odludziu w tradycyjnych społecznościach oraz tych, którzy są wykorzenieni kulturowo i wykluczeni społecznie w miejskich enklawach ubóstwa. Ci pierwsi, ze względu na swój trwały kontakt ze społecznością i jej tradycją, są postrzegani bardziej przychylnie niż mieszkający w miastach ze względu na pozytywną ewaluację kultury rdzennej i jej wartości dla identyfikacji tożsamości oskarżonego oraz zasad sprawiedliwości naprawczej, w której czynny udział ma cała społeczność, z której wywodzi się oskarżony (Anthony, 2013, s. 8). Innymi słowy, kryterium

zamieszkiwania i kontaktu ze społecznością rdenną może prowadzić do powstania określonych oczekiwań w celu racjonalizacji zastosowania okoliczności łagodzących przy regule Gladue.

W przypadku popełnienia poważnego przestępstwa lub wyjątkowo brutalnego czynu, mimo rdzennego pochodzenia sprawcy, sędzia może odstąpić od zastosowania reguły Gladue. Istnieje bowiem mocne przekonanie, że uzasadnieniem sprawiedliwej kary jest jej współmierność do winy oskarżonego i szkodliwości jego czynu. Bierze się tutaj pod uwagę argument Benthama (1962, s. 579–580), że karę trzeba stopniować w zależności od zła zawartego w przestępstwie. Utylitarny charakter kary zakłada, że sprawcy przestępstw są w pełni świadomi i odpowiedzialnymi za swoje czyny. Innym aspektem przemawiającym za surowością kary za okrutne czyny jest krzywda wyrządzana poszkodowanej osobie. Drastyczne przypadki przemocy powinny być w opinii publicznej odpowiednio napiętnowane, a ich sprawcy przykładowo ukarani. Celem kary jest zarówno indywidualne oddziaływanie na sprawcę, jak i oddziaływanie na całe społeczeństwo.

Szkodliwość czynu oskarżonego i jego skutki w postaci doznanych krzywd przez poszkodowanego ukierunkowuje poszukiwanie motywacji oskarżonego i przyczyn przestępstwa przede wszystkim w uwarunkowaniach indywidualnych sprawcy, a mniej w zachowaniach kształtowanych przez kontekst kulturowo-społeczny (Anthony, 2013 s. 16–17). Niektórzy badacze zwrócili uwagę na problem stosowania ślepej, ich zdaniem, uniwersalności prawa karnego w sprawach osób o pochodzeniu rdennym, gdy szkodliwość czynu oskarżonego staje się przesłanką do przesunięcia punktu ciężkości z przestępstwa na przestępcę, skupiając się na jego osobowości. W konsekwencji środkiem mającym powstrzymać sprawcę od popełnienia kolejnych przestępstw jest zazwyczaj kara pozbawienia wolności (Chartrand, 2019; McGuire, Murdoch, 2022). Inni stwierdzili, że uzasadnieniem dla zastosowania kary pozbawienia wolności dla skazanych wywodzących z ludności rdzennej jest odstraszenie potencjalnych sprawców, a także wyraźny sygnał skierowany do społeczności rdzennych, aby same przeciwdziałały szkodliwym praktykom społecznym (Arbel, 2019; Tetrault, 2023). W rezultacie okoliczności społeczno-kulturowe, takie jak efekt traumy międzypokoleniowej i występujące nierówności społeczne, zostają pominięte na rzecz poglądu, że dysfunkcjonalne środowisko społeczne wywołało kryminogenny wpływ na jednostki.

Jednocześnie w samej konstrukcji rozumienia rdzenności kryje się kluczowy dylemat jej uznania, gdyż jej interpretacja odnosi się do nałożenia się dwóch istotnych kategorii społecznych, sprawcy i ofiary. Podczas gdy badacze społeczni są skłonni interpretować nadreprezentację osób pochodzenia rdzennego w zakładach karnych, biorąc pod uwagę kontekst kolonialnej krzywdy i występujące nierówności społeczne jako istotne powody wykluczenia i wtórnej wiktymizacji społeczności rdzennych, rolę sądów jest wydanie wyroku opartego na racjonalności sprawiedliwościowej, wpisanej w normy prawne.

Dylemat uznania rdzenności dobrze obrazuje sytuacja kobiet (Kaiser-Derrick, 2019; McGuire, Murdoch, 2022). Kobiety rdzenne należą do grupy szczególnie narażonej na doświadczenie różnych typów przemocy (Murphy-Oikonen i in., 2022), w tym przemocy ze strony domowników. Stanowią one także najliczniejszą grupę wśród osadzonych kobiet i najszybciej rosnącą kategorię osób osadzonych w więzieniach federalnych (McGuire, Murdoch, 2022). Nadużywanie substancji psychoaktywnych jest wymieniane w badaniach jako główny czynnik odpowiedzialny za występowanie zjawiska przemocy domowej w społecznościach rdzennych (Ogden, Tutty 2024). Na ile skłonność do zażywania substancji psychoaktywnych jest następstwem doznanych krzywd i traumy kolonializmu, a na ile efektem niskiego poziomu samokontroli i warunków społecznych jest przedmiotem dyskusji (Ogden, Tutty, 2023).

Wśród feministycznie zorientowanych badaczek rdzennych dominuje pogląd, że skupienie uwagi tylko na zależności statystycznej między nadużywaniem substancji psychoaktywnych a występowaniem przemocy domowej zawęża rozumienie tego, co jest kluczowe w pogłębionej analizie przestępczości i wiktylizacji kobiet rdzennych, czyli odniesienia do zależności kolonialnych i patriarchalnych (McKinley i in., 2021). Ich zdaniem oskarżone kobiety o pochodzeniu rdzennym są kategorią osób szczególnie zagrożonych karą pozbawienia wolności, zwłaszcza jeśli reguła Gladue nie zostanie uwzględniona podczas procesu (Kaiser-Derrick, 2019, s. 38–39). Cykl przemocy i wiktylizacji kobiet jest reprezentowany w narracjach więźniarek, w których cyklicznie pojawia się zjawisko przemocy domowej, doświadczenia separacji od bliskich i umieszczenia w pieczy zastępczej, a następnie w placówkach resocjalizacyjnych dla osób nieletnich, a na końcu w więzieniu (Kaiser-Derrick, 2019, s. 249). Naznaczone piętnem pobytu w zakładach poprawczych i karnych kobiety rdzenne są etykietowane przez otoczenie jako „niezrównoważone psychicznie i z natury agresywne” (Murdocca, 2020, s. 58). Przypisane kobietom rdzennym cechy funkcjonują jako stereotypy, które ułatwiają ich kryminalizację oraz tłumaczą współwystępowanie uzależnień od substancji psychoaktywnych (Chartrand, 2019, Kaiser-Derrick, 2019; McGuire, Murdoch, 2022).

Niektóre badaczki utrzymują, że zastosowanie środka pozbawienia wolności wobec kobiet rdzennych jest konsekwencją przypisania kobiet rdzennych do grupy wysokiego ryzyka i elementem stereotypu osób o pochodzeniu rdzennym jako pozbawionych samokontroli emocji oraz łatwo ulegającym uzależnieniom (Laskin, 2021). Racjonalizacja środka pozbawienia wolności odnosi się nie tylko do wymiaru prewencji indywidualnej, czyli powstrzymania sprawczyń od popełnienia nowych przestępstw, ale także do wymiaru prewencji ogólnej, oddziaływania na społeczności rdzenne, które są traktowane jako środowisko zagrożone licznymi problemami społecznymi (Brownridge i in., 2017; McGuire, Murdoch, 2022). Wśród badaczek istnieje jednak szeroki konsensus, że stosowane środki zapobiegawcze wobec rdzennych sprawczyń, chociaż wpisują się w logikę oceny ryzyka na podstawie danych ze statystyk kryminalnych, pogłębiają w rzeczywistości historyczne traumy i społeczne nierówności, które dotknęły kobiety rdzenne.

Zakończenie

Przytoczone w tekście argumenty pojawiające się w dyskusji nad nadreprezentacją ludności rdzennej w zakładach karnych wskazują na wielowymiarowy i skontekstualizowany dyskurs wokół kwestii uznania rdzenności w wymiarze sprawiedliwości. Zjawisko nadreprezentacji ludności rdzennej jest wyjaśniane w kontekście dwóch odmiennych od siebie stanowisk. Pierwsze z nich zwraca uwagę na niesprawiedliwości doświadczane przez ludność rdenną, będące kontynuacją zależności kolonialnych lub następstw doznanych krzywd w przeszłości, podczas gdy inne wskazuje na wysoki poziom wskaźników przestępczości wśród ludności rdzennej. Wokół statystyk kryminalnych są tworzone narracje mówiące o destrukcyjnych wpływach kolonializmu, albo o szkodliwości popełnionych czynów i ich następstw społecznych w kontekście oceny ryzyka i postrzeganej dysfunkcji społecznej. Narracje te są wykorzystywane w poszukiwaniu sensu kary pozbawienia wolności lub jej podważenia. Uzasadnienia odwołują się do użyteczności kary i jej skutków praktycznych. Mają też głębszy wymiar etyczny, odnoszący się do kwestii odpowiedzialności i zażyczenia za krzywdy doznane przez ludność rdenną w ramach polityki kolonialnej lub idei sprawiedliwości wpisanej w uniwersalny charakter prawa karnego.

Dylemat uznania rdzenności jest rozpięty między zrozumieniem destrukcyjnych wpływów kolonializmu na życie zbiorowe i indywidualne oskarżonych a społecznymi skutkami następstw przemocy domowej i uzależnieniem od substancji psychoaktywnych. O ile kontekst społeczno-historyczny uzasadnia krzywdy i problemy społeczne, o tyle przyczyny przestępstw bywają rozpatrywane w kategoriach ryzyka indywidualnego i zbiorowego. Jednym ze sposobów redukcji dylematu uznania rdzenności jest jej racjonalizacja pod kątem norm i standardów prawnych. Sposób ten bywa jednak krytykowany przez badaczy postkolonialnych, którzy zauważyli, że mimo obowiązywania reguły Gladue, rdzenność jest nadal rozumiana w sądach głównie przez pryzmat identyfikacji etnicznej oskarżonego, nie przyczyniając się do znaczącej redukcji zjawiska nadreprezentacji ludności rdzennej w zakładach karnych.

Abstract: Indigenous People in the Canadian Criminal Justice System: a Recognition Dilemma

This article intends to address the overrepresentation of Indigenous people in the Canadian criminal justice system due to Canada's colonial past policies that influence current trauma among the Indigenous Canadian population. It explores the role of recognition, which has an impact on Indigenous people's representation and experiences in the criminal justice system as offenders. It discusses some changes and challenges in ways of recognition of Indigeneity in the context of the Canadian criminal justice system. It claims that beyond the political rhetoric of the condemnation of any legacy of colonization in Canada and the acknowledge

of colonial harm to Indigenous people, there is a recognition dilemma that concerns criminal justice sentencing. The interplay of criminalization and victimization plays a crucial role in creating recognition dilemma. Moreover, even when Indigeneity is interpreted in mitigation, especially in the instances of Indigenous female offenders, they are founded on some simplicity that omits the significance of structural inequalities and intergenerational trauma of colonialism. The purpose of the article is to contextualize the experience of Indigenous people within the criminal justice system to better understand the role of recognition dilemma in the light of the overrepresentation of Indigenous people.

Keywords: Indigenous people, overrepresentation, criminal justice system, Canada, colonialism, recognition dilemma.

Bibliografia

- [1] Anthony T., 2013, *Indigenous People, Crime and Punishment*, New York: Routledge.
- [2] Arbel E., 2019, *Rethinking the "Crisis" of Indigenous Mass Imprisonment*, „Canadian Journal of Law and Society”, 3.
- [3] Bentham J., 1962, *Principals of Penal Law*, [in:] *The Works of Jeremy Bentham*, (red.) J. Bowring, New York: Russell and Russell.
- [4] Bombay A., Matheson K., Anisman H., 2014, *The Intergenerational Effects of Indian Residential Schools: Implications for the Concept of Historical Trauma*, „Transcultural Psychiatry”, 3.
- [5] Borrows J., 2017, *Recovering Canada: The Resurgence of Indigenous Law*, Toronto: University of Toronto Press.
- [6] Brownridge D.A., Taillieu T., Afifi T., Chan K.L., Emery C., Lavoie J., Elgar F., 2017, *Child Maltreatment and Intimate Partner Violence among Indigenous and Non-Indigenous Canadians*, „Journal of Family Violence”, 6.
- [7] Chartrand V., 2019, *Unsettled Times: Indigenous Incarceration and the Links between Colonialism and the Penitentiary in Canada*, „Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice”, 3.
- [8] Clark S., *Overrepresentation of Indigenous People in the Canadian Criminal Justice System: Causes and Responses*, Government of Canada, Department of Justice, Research and Statistics Division, <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/oip-cjs/oip-cjs-en.pdf> [dostęp: 19.04.2024].
- [9] Friedland H., 2012, *Reflective Frameworks: Methods for Accessing, Understanding and Applying Indigenous Laws*, „Indigenous Law Journal”, 1.
- [10] Hoffart R., Jones N.A., 2018, *Intimate Partner Violence and Intergenerational Trauma Among Indigenous Women*, „International Criminal Justice Review”, 1.
- [11] Kaiser-Derrick E., 2019, *Implicating the System: Judicial Discourses in the Sentencing of Indigenous Women*, Winnipeg: University of Manitoba Press.
- [12] LaPrairie C., 1989, *Some Issues in Aboriginal Justice Research: The Case of Aboriginal Women in Canada*, „Women & Criminal Justice”, 1.
- [13] Laskin R., 2021, *Expanding the Reach of Gladue: Exploring the Use of Gladue Reports in Child Protection*, „Appeal. Review of Current Law and Law Reform”, 26.
- [14] McGuire M.M., Murdoch D.J., 2022, *(In)-justice: An Exploration of the Dehumanization, Victimization, Criminalization, and Over-incarceration of Indigenous Women in Canada*, „Punishment and Society”, 4.

- [15] McKinley C.E., Lilly J.M., Knipp H., Liddell J.L., „A Dad Can Get the Money and the Mom Stays at Home”: Patriarchal Gender Role Attitudes, Intimate Partner Violence, Historical Oppression, and Resilience among Indigenous Peoples, „Sex Roles”, 9–10.
- [16] Milward D., 2012, *Aboriginal Justice and the Charter: Realizing a Culturally Sensitive Interpretation of Legal Rights*, Vancouver: UBC Press.
- [17] Miller B.G., 2022, *In Support of Free-Standing Indigenous Legal Systems: Comparisons of US Tribal Courts and Canadian First Nations Courts*, „Journal of Legal Anthropology”, 2.
- [18] Morrisette P., 1994, *The Holocaust of First Nation People: Residual Effects on Parenting and Treatment Implications*, „Contemporary Family Therapy”, 5.
- [19] Murdocca C., 2020, *Re-imagining „Serving Time” in Indigenous Communities*, „Canadian Journal of Women and the Law”, 1.
- [20] Murphy-Oikonen J., Chambers L., McQueen K., Hiebert A., Miller A., 2022, *Sexual Assault: Indigenous Women’s Experiences of Not Being Believed by the Police*, „Violence Against Women”, 5.
- [21] Murti R., 2023, *The Sentencing of Indigenous People in Canada: Where We Are Two Decades After Gladue*, „Indigenous Law Journal”, 1.
- [22] Ogden C.L., Tutty L.M., 2023, *My Parents, My Grandparents Went Through Residential School, and All this Abuse has Come From it: Examining Intimate Partner Violence Against Canadian Indigenous Women in the Context of Colonialism*, „Journal of Interpersonal Violence”, 23–24.
- [23] Ogden C.L., Tutty L.M., 2024, *We Get Our Healing Through Traditional Ways: Canadian Indigenous Women’s Use of Violence Against Women Shelters, Mainstream Counseling, and Traditional Healing*, „Violence Against Women”, 1.
- [24] Palmater P., 2018, *Confronting Racism and Over-Incarceration of Indigenous Peoples in Canada*, „Journal of Community Corrections”, 2.
- [25] Perreault S., 2022, *Victimization of First Nations People, Métis and Inuit in Canada*, Statistics Canada, Canadian Centre for Justice and Community Safety Statistics, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2022001/article/00012-eng.htm> [dostęp: 19.04.2024].
- [26] Robinson P., Small T., Chen A., Irving M., 2023, *Over-Representation of Indigenous Persons in Adult Provincial Custody, 2019/2020 and 2020/2021*, „Juristat”, 1, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2023001/article/00004-eng.htm> [dostęp: 19.04.2024].
- [27] Tetrault J.E.C., 2023, *Decolonizing Prisons: Indigenous Programming and a Critique of Critical Prison Studies*, „Incarceration”, 4.
- [28] Wilk P., Maltby A., Cooke M., 2017, *Residential Schools and the Effects on Indigenous Health and Well-Being in Canada – a Scoping Review*, „Public Health Reviews”, 8.
- [29] Wolfe P., 2006, *Settler Colonialism and the Elimination of the Native*, „Journal of Genocide Research”, 4.
- [30] Woolford A., Gacek J., 2016, *Genocidal Carcerality and Indian Residential Schools in Canada*, „Punishment & Society”, 4.